

Ні одна з теорій не може претендувати на виключність, бути вірною для усіх часів і народів. Багатство вчень й світоглядів – підсумок духовного прогресу людства і воно має право використовувати все це надбання.

1. Бекарев А., Пак Г. *Несколько слов в защиту диалектики // Общественные науки и современность. – 1996. - №1. – С.172.*
2. Бергман Г.Д. *Западная традиция права: эпоха формирования. – М.: МГУ, 1994. – С.511.*
3. Венгеров А.Б. *Теория государства и права. – М.: Юристъ, 1998. – С.21.*
4. *Загальна теорія держави і права: Навчальний посібник / За заг.ред.акад.АпрН України д.ю.н., проф.В.В.Копейчикова. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – С.7.*
5. *Общая теория права: Курс лекций / Под ред.В.К.Бабаева. – Нижний Новгород, 1993. – С.6.*
6. Тацій В., Тодика Ю. *Методологічні питання розвитку конституційного процесу // Право України. – 1996. - №12. – С.28.*
7. *Теория государства и права: Учебник / Под ред.В.М.Корельского, В.Д.Перевалова. – М.: Юристъ, 1998. – С.11.*
8. Шахназаров Г. *Двигаться все же необходимо. Несостоявшееся выступление на общем собрании РАН // Независимая газета. – 1994. – 11 мая.*

*О. Тернего,
доцент кафедри філософії
та політології ХІУП,
кандидат філософських наук*

ПРОБЛЕМА ГАРМОНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Е успільне буття впливає на суспільну свідомість не механічно, а через матеріальні і духовні потреби людей, які виникають у процесі їх практичної діяльності. Потреби людей виявляються в їх почуттях, усвідомлюються ними і породжують інтереси (особистісні, приватні, колективні, групові, класові, регіональні, загальнонаціональні, міжнаціональні та інші), тобто прагнення людей задовольнити свої різноманітні потреби. Саме інтересами люди визначають свою практичну діяльність. Соціальні дії і явища неможливо зрозуміти без пізнання інтересів людей. Таким чином, необхідно розглядати інтереси і потреби в їх діалектичному зв'язку. “Якщо потреба орієнтована перш за все на предмети її задоволення, то інтерес направлений на ці соціальні відносини, інститути, засоби, від яких залежить розподіл предметів, цінностей, благ, які забезпечують задоволення потреб. Інтереси особливо тісно пов'язані із розподільчими відносинами в суспільстві, якщо вони направлені або на зміну, або на закріплення існуючих розподільчих відносин”¹.

Суттю і метою соціальної політики в Україні є досягнення соціальної справедливості в суспільстві на основі взаємодії соціальних норм, які виконують регулятивні функції. Але ідея соціальної справедливості може бути реалізованою тільки тоді, коли буде створений ефективно діючий механізм реалізації (відносно гармонізації) різноманітних інтересів: особистісних, приватних, колективних, групових, класових, регіональних, міжрегіональних, загальнонаціональних і міжнаціональ-

¹ Здравомыслов А.Г. *Потребности. Интересы. Ценности. – М., 1986. – С.74-75.*

них інтересів. На наш погляд, такий механізм є необхідною умовою для більш сприятливої взаємодії в майбутньому з відповідним механізмом Європейського Союзу та його структур. Джерелом розвитку та ефективного функціонування механізмів реалізації різноманітних інтересів СНД та Європейського Союзу буде в перспективі взаємодія активних носіїв діяльності і соціальної справедливості, тобто культурно-історичних суб'єктів цих країн.

Що ж слід розуміти під механізмом реалізації різноманітних інтересів та чи існує конкретна можливість для його створення? На наш погляд, під таким механізмом слід розуміти ефективно діючу систему регіональних, державних, міждержавних органів, установ, структур, засобів і форм діяльності, а також суспільних організацій цих країн, діалектично співпрацюючих і взаємодіючих між собою на основі правових і моральних норм. Метою такої діяльності повинна бути ефективна реалізація загальних інтересів постсоціалістичних держав. Для того, щоб можливість перетворилась в дійсність, потрібно всебічно враховувати на основі принципу об'єктивності характерні риси й основні проблеми сучасної цивілізації.

Характерною рисою нашого часу є перехід людства від техногенної (індустріальної) цивілізації до цивілізації антропогенної (інформаційної). Стратегічною метою цього дуже складного процесу виступає прагнення більшості країн світу до розв'язання суперечностей і проблем індустріального суспільства і реалізації принципів гуманізму на основі ідеї соціальної справедливості. У сучасному розумінні, соціальна справедливість є мірою відповідності між вчинком того чи іншого суб'єкта та його оцінкою в суспільстві. Сутність справедливості розкриває принцип об'єктивності. Проте слід мати на увазі, що ідея соціальної справедливості може бути реалізована в тій чи іншій мірі тільки через всебічне врахування на правовій основі різноманітних інтересів і потреб людей, колективів, соціальних груп, класів, етносів, регіонів, суспільства в цілому.

Антропогенна цивілізація за своєю суттю повинна у майбутньому стати суспільством соціальної справедливості, головною цінністю якої буде соціально активна особистість, здатна подолати основні форми відчуження з метою реалізації свого творчого потенціалу.

В сучасній філософській, соціологічній та економічній літературі розвиток антропогенної цивілізації визначається тим, що в умовах перехідного періоду вирішальним фактором суспільного прогресу стає виробництво, розподіл і споживання інформації у всіх основних сферах життєдіяльності суспільства². Якщо в індустріальному суспільстві головну роль у його розвитку відіграють речові і енергетичні компоненти, то в сучасних умовах визначальним ресурсом стає інформація, її об'єми і якість.

В умовах суперечливого і нерівномірного процесу переходу людства до інформаційного суспільства, тобто першого етапу антропогенної цивілізації, країни світу суттєво відрізняються між собою за рівнями соціально-економічного розвитку і за типами соціально-економічних систем. За рівнями соціально-економічного розвитку можна виділити три групи країн: по-перше, промислово розвинуті країни, по-друге, нові індустріальні держави, і, по-третє, країни, що розвиваються. Також відомі наступні типи соціально-економічних систем: традиційна, адміністративно-командна, ринкова і змішана. При уважному вивченні цієї класифікації можна констатувати, що тут немає місця країнам СНД. Дані країни, в першу чергу Україна, Росія і Білорусія, не зважаючи на відомі відмінності, мають деякі загальні риси. В даний час вони мають:

- великі досягнення в різних сферах культури;
- розвинуту систему освіти і науки;

² Див., наприклад: Андрущенко В.П., Михальченко М.І. Сучасна соціальна філософія: Курс лекцій. – К., 1996; Яковець Ю.В. Формирование постиндустриальной парадигмы // Вопросы философии. – 1997. - №1; Орехов А.М. Интеллектуальная собственность как объект философского исследования // Вестник Моск. ун-та. Серия 7. Философия. – 1997. - №1; Філософія: Посібник / Є.М.Причепій, А.М. Черній, В.Д.Гвоздецький, Л.А.Чекаль. – К., 2001.

- велику кількість наукових відкриттів і технічних розробок;
- багаточисельну армію високоосвічених фахівців різних галузей, кваліфікованих робітників;
- в той же час, потужну, але застарілу і неефективну в цілому промисловість;
- велику, але зношену транспортну мережу і застарілу систему зв'язку;
- в цілому, затратну економіку і неспроможність використовувати досягнення науково-технічної революції, в першу чергу, новітні технології.

Тут слід також звернути увагу і на те, що ці країни найбільш тісно пов'язані між собою не тільки в економічній, але також в соціальній і духовній сферах. Наприклад, характерною ознакою значної частини населення цих країн є бінарний менталітет їх духовної життєдіяльності. На наш погляд, бінарний менталітет – це двоїстий духовний світ окремої людини, групи людей, населення регіону або населення всієї держави як суб'єктів і носіїв двох національних культур, які складаються з різних аспектів: свідомості і самосвідомості, системи духовних цінностей, способу життя, побутових умов, традицій, загальних рис в процесі спілкування і т.п.

Досвід демократичних країн із розвинутою ринковою економікою, що створили громадянське суспільство, без якого неможливий перехід до інформаційного суспільства як першого стану антропогенної цивілізації, свідчить, що цю мету може реалізувати основна рушійна сила суспільного прогресу в соціальній структурі-культурно-історичний суб'єкт. На нашу думку, "культурно-історичний суб'єкт – це продукт соціальної структури суспільства, що усвідомив свої корінні інтереси як клас для себе і водночас своєю діяльністю утворює більш-менш сприятливі умови для поступового розвитку країни в цілому, здатний своєчасно виявити і вирішувати суперечності в основних сферах життєдіяльності суспільства"³.

У зв'язку з цим, змістовною стороною суспільного розвитку є виробництво і відтворення культурно-історичного суб'єкта ним самим. Якщо в тій чи іншій країні вичерпуються можливості самовідтворення культурно-історичного суб'єкта, то відбувається його деградація і виникає проблема історичного вибору. Саме в такій ситуації відбувається витіснення попереднього суб'єкта, що здає свої позиції, новим культурно-історичним суб'єктом.

Таким чином, процес переходу країн СНД до інформаційного суспільства відбувається у дуже складних і суперечливих формах. Для подолання названих проблем необхідно, по-перше, побудувати в недалекому майбутньому громадянське суспільство, без якого неможлива реалізація принципу соціальної справедливості, по-друге, об'єднавши зусилля, створити сприятливі умови для формування в соціальній структурі цих держав культурно-історичного суб'єкта як носія соціальної справедливості. Що слід під цим розуміти? В сучасній інтерпретації громадянське суспільство – це "...суспільство з розвинутими економічними, культурними, правовими і політичними відносинами між його членами, незалежне від держави, але взаємодіюче з нею, суспільство громадян високого соціального, економічного, політичного, культурного і морального статусу, що утворює з державою розвинуті правові відносини"⁴. Виходячи з того, що громадянське суспільство в основному є реальністю в розвинутих державах світу, необхідно визначити перспективи і можливості побудови такого суспільства в Україні та в інших постсоціалістичних країнах.

На наш погляд, основною і загальною проблемою України, Росії, Білорусії, як і інших країн СНД, є несформованість культурно-історичного суб'єкта. Склалась ситуація,

³ Гернего О.О. Ідея соціальної справедливості як важливий фактор регіонального та загальнодержавного розвитку // Вісник Української Академії державного управління при Президенті України. – 2001. - №2. – С.231.

⁴ Политология. Энциклопедический словарь. – М., 1997. – С.75.

коли в умовах нашого еkleктичного суспільства за відсутності такого необхідного культурно-історичного суб'єкта, здатного вирішити основні суперечності перехідного періоду, подальший розвиток постсоціалістичних країн стає непередбаченим.

Оскільки очікуваний суб'єкт ще не визначився, не досяг зрілості за формою й змістом, тобто ще не відбувся, слід покласти більшу частину відповідальності на державу та її органи, що контролюються найбільш впливовими політичними партіями і суспільними організаціями, які висловлюють, насамперед, інтереси середнього класу. Політичний курс повинен бути направлений на створення сприятливих умов для формування культурно-історичного суб'єкта, тобто відповідати його корінним інтересам.

Стосовно перспектив формування культурно-історичного суб'єкта в умовах переходу України, Росії і Білорусії до громадянського суспільства, без якого неможлива реалізація принципу соціальної справедливості на правовій основі, необхідно визначити сутність і характерні риси цього процесу. Тут потрібно мати на увазі, що в умовах поглиблення соціальної диференціації, яка викликана наслідками науково-технічної революції, таким культурно-історичним суб'єктом у найближчий час може бути, на наш погляд, клас асоційованих фахівців (спеціалістів). Критеріями належності до нового класу асоційованих фахівців, здатного в перспективі виконувати роль культурно-історичного суб'єкта в соціальній структурі України, Росії і Білорусії є: по-перше, володіння інтелектуальною власністю; по-друге, досягнення високого рівня загальної і професійної культури; по-третє, усвідомлення своїх інтересів, вміння їх захистити й водночас прагнення узгоджувати свої інтереси з інтересами інших соціальних груп і класів шляхом компромісів, порозуміння, через відмову від крайніх дій у вирішенні соціальних проблем, через високий рівень культури праці і культури спілкування; по-четверте, активна життєва позиція в основних сферах життєдіяльності суспільства; по-п'яте, здатність своєю працею забезпечувати собі і своїй родині гідний для людини життєвий рівень для задоволення різноманітних матеріальних і духовних потреб. Все це можливо за умови проведення відповідного політичного курсу, який відображав би інтереси цього прогресивного класу. Тільки за умови реалізації даних критеріїв клас асоційованих спеціалістів може в майбутньому визначитися як основний клас у соціальній структурі України, Росії і Білорусії, які мають найбільш сприятливі можливості в цьому процесі, ніж інші країни СНД.

Справа в тому, що такий клас в Україні, Росії і Білорусії вже є, але проблема полягає в тому, що він ще неорганізований і розрізнений, не має своєї політичної партії, яка була б спроможна захистити його інтереси, виступити в ролі координатора його діяльності і взяти на себе відповідальність за долю своєї країни в цілому. Провідною політичною силою класу асоційованих фахівців може бути помірковано-реформаторська партія соціал-демократичної орієнтації.

У розвинених державах промислової демократії на основі ідеології і цінностей буржуазного лібералізму і соціал-демократії в ролі культурно-історичних суб'єктів виступає, з одного боку, клас приватних підприємців, а з іншого боку – середній клас, взаємовідносини між якими слід розуміти як джерело саморозвитку цих країн в цілому. Таким чином, для домінування прогресивної тенденції в процесі розвитку суспільства потрібно існування, як правило, двох культурно-історичних суб'єктів. На жаль, культурно-історичні суб'єкти в силу звісних причин ні раніше, ні в сучасних умовах на всьому постсоціалістичному просторі так і не сформувалися.

Відносно перспектив формування культурно-історичних суб'єктів в умовах переходу країн СНД до інформаційного й водночас до громадянського суспільства, таким культурно-історичним суб'єктом може бути, на нашу думку, клас асоційованих фахівців, який складається з найбільш соціально-активної, творчої і досить багаточисельної частини середнього класу, кращих представників різних соціальних груп, верств і класів. Клас власних підприємців і низькокваліфіковані робітники до цієї

категорії прямого відношення не мають. Можна виділити дві характерні ознаки належності до класу асоційованих фахівців: по-перше, як вже зазначалось, основною формою його власності є інтелектуальна власність, тобто власність на знання та інформацію; по-друге, головним джерелом доходів є заробітна плата. На нашу думку, саме інтелектуальна власність в інформаційному суспільстві буде основною серед інших форм власності. Суб'єктом інтелектуальної власності, а отже, основним класом в соціальній структурі постсоціалістичних країн повинен бути клас асоційованих фахівців, здатний здійснювати ефективний контроль за діяльністю державних органів, своєї політичної партії, суспільних організацій, за дотриманням законності. Взаємодія і взаємовідносини інтересів класу асоційованих фахівців із інтересами інших соціальних груп, верств і класів, в першу чергу із інтересами класу приватних підприємців, буде джерелом саморозвитку країн СНД в цілому. Цей важливий фактор суспільного розвитку сприятиме розв'язанню внутрішніх і зовнішніх суперечностей між ними. Для того, щоб можливість перетворилась в дійсність, необхідно негайно створити ефективно діючий механізм відносної гармонізації особистісних, колективних, приватних, регіональних, державних, загальнонаціональних, міждержавних та інших інтересів на правовій основі. Суттю громадянського суспільства буде створення сприятливих умов для реалізації ідеї соціальної справедливості у специфічних умовах переходу країн СНД до інформаційного суспільства як першого етапу антропогенної цивілізації. Таким чином, шлях країн СНД до Європи пролягає через створення ефективно діючого механізму реалізації різноманітних інтересів, формування культурно-історичних суб'єктів і побудову громадянського суспільства.

1. Андрущенко В.П., Михальченко М.І. *Сучасна соціальна філософія: Курс лекцій*. – К., 1996.

2. Біленчук П.Д., Гвоздецький В.Д., Сливка С.С. *Філософія права: Навчальний посібник / За ред. П.Д. Біленчука*. – К., 1999.

3. *Вступ до філософії: Історико-філософська пропедевтика: Підручник / За ред. Г.І. Волинки*. – К., 1999.

4. Гернего О.О. *Ідея соціальної справедливості як важливий фактор регіонального та загальнодержавного розвитку // Вісник Української Академії державного управління при Президенті України*. – 2001. - №2 (частина 1).

5. Здравомыслов А.Г. *Интересы. Потребности. Ценности*. – М., 1986.

6. Золотухина-Аболина Е.В. *Современная этика: истоки и проблемы*. – Ростов н/Д., 1998.

7. *Коментар до Конституції України*. – К., 1996.

8. Мирошниченко Г.А. *Модификация идей социальной справедливости в истории общественно-политической мысли // Актуальные проблемы развития общественной мысли и практики управления: Сб. научных трудов*. – Вып. 1. – Запорожье, 1995.

9. Орехов А.М. *Интеллектуальная собственность как объект философского исследования // Вестник Моск. ун-та. Сер. 7. Философия*. – 1997. - №1.

10. *Политология. Энциклопедический словарь*. – М., 1993.

11. *Філософія: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / Є.М. Причепій, А.М. Черній, В.Д. Гвоздецький, Л.А. Чекаль*. – К., 2001.

12. *Философский энциклопедический словарь*. – М., 1997.

13. *Універсальний словник-енциклопедія / Гол. ред. ради чл.-кор. НАНУ М. Попович*. – К., 1999.

14. Яковец Ю.В. *Формирование постиндустриальной парадигмы // Вопросы философии*. – 1997. – №1.

